

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره مسلسل ۱۰۰۳۳

شماره انتشار ۲۹۵۴

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	: رضوانی، محمدرضا، ۱۳۴۴-
عنوان و نام پدیدآور	: توسعه گردشگری روستایی / (با رویکرد گردشگری پایدار) / تألیف محمدرضا رضوانی.
مشخصات نشر	: تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	: ف، ۳۹۷ ص: جدول، نمودار.
فروست	: (انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره ۲۹۵۴).
شابک	: 978-964-03-5823-8
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا.
یادداشت	: واژه‌نامه.
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۳۵۱] - ۳۶۸.
یادداشت	: نمایه.
یادداشت	: چاپ چهارم.
موضوع	: جهانگردی روستایی.
موضوع	: جهانگردی روستایی - ایران.
موضوع	: جهانگردی زیست محیطی.
موضوع	: جهانگردی و دولت.
موضوع	: توسعه پایدار.
شناسه افزوده	: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۸ ر ۵۷ / آ ۱ / ۱۵۵ G
رده‌بندی دیویی	: ۳۳۸/۴۷۹۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۱۵۸۶۰۰۵

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ‌ها، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود.

عنوان: توسعه گردشگری روستایی با رویکرد گردشگری پایدار

تألیف: دکتر محمدرضا رضوانی

نوبت چاپ: چهارم

تاریخ انتشار: ۱۳۹۸

شمارگان: ۲۵۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلف است»

«کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است»

بها: ۴۸۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرش می‌مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press @ ut. ac. ir - تارنما: http://press.ut.ac.ir

پخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۳۸۷۱۲

توسعه گردشگری روستایی

(با رویکرد گردشگری پایدار)

تالیف: دکتر محمدرضا رضوانی

عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

پاییز ۱۳۸۲

فهرست

مقدمه	ذ
فصل اول: کلیات	
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- تعریف و مفهوم گردشگری	۲
۳-۱- انواع گردشگری	۶
۴-۱- تعریف و مفهوم اوقات فراغت	۱۴
۵-۱- تعریف و مفهوم تفریح و تفرج	۱۵
فعالیت‌های تفریحی	۱۶
تفرجگاه‌ها و منابع تفریحی	۱۷
منابع تفرجگاهی	۱۷
۶-۱- منابع و جاذبه‌های گردشگری	۱۹
منابع و جاذبه‌های طبیعی	۱۹
منابع و جاذبه‌های انسانی	۲۰
۷-۱- گردشگری پایدار	۲۰
۸-۱- اکوتوریسم	۲۱
اهداف اکوتوریسم	۲۴
ارکان اصلی اکوتوریسم	۲۵
۹-۱- گردشگری روستایی	۲۵
تعریف و مفهوم گردشگری روستایی	۲۵

ح	توسعه گردشگری روستایی	۳۲
	انواع گردشگری روستایی	۳۲
	پیشینه تاریخی گردشگری روستایی	۳۵
	۱-۱۰- رشد و تحول گردشگری	۳۹
	مدل‌های رشد گردشگری	۴۱
	فرایند توسعه فضایی گردشگری	۴۲
	۱-۱۱- جمع بندی	۴۳

فصل دوم: چارچوب توسعه گردشگری روستایی

۱-۲	مقدمه	۴۶
۲-۲	منابع گردشگری در نواحی روستایی	۴۷
	منابع و جاذبه‌های طبیعی	۴۸
	منابع و جاذبه‌های انسانی	۵۲
۳-۲	سرمایه نواحی روستایی و توسعه گردشگری روستایی	۵۳
	رابطه بین سرمایه نواحی روستایی و گردشگری روستایی	۵۶
	نقش سرمایه نواحی روستایی در بهبود مقصدهای گردشگری روستایی	۵۸
۴-۲	عرضه گردشگری روستایی	۶۰
	محصول گردشگری روستایی	۶۰
	دسترسی به گردشگری روستایی	۶۲
۵-۲	تقاضا برای گردشگری روستایی	۶۴
	فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی	۶۵
	عوامل انگیزشی در گردشگری روستایی	۶۵
	تساویر شناختی و تقاضا برای گردشگری	۶۸
۶-۲	بازاریابی گردشگری روستایی	۷۲
	تعریف و مفهوم بازاریابی	۷۲
	بازاریابی اجتماعی، بازاریابی سبز و توسعه پایدار	۷۵

فهرست	خ
تحلیل بازاریابی	۷۶
بخش بندی بازار	۷۷
تحلیل مصرف کننده	۷۸
نقش رسانه‌ها در بازاریابی گردشگری روستایی	۷۹
۷-۲- گردشگری و توسعه روستایی	۸۱
گردشگری روستایی؛ راهبردی برای توسعه محلی و منطقه ای	۸۴
گردشگری روستایی و توسعه محلی	۸۴
۸-۲- دیدگاه‌های موجود در زمینه توسعه گردشگری روستایی	۸۶
گردشگری؛ ساز و کاری برای توسعه روستایی (رویکرد اصلاح طلبانه)	۸۷
ارزیابی دوباره پیامدهای گردشگری در جوامع روستایی (رویکرد ساختار گرا)	۸۸
۹-۲- اثرات و پیامدهای گردشگری روستایی	۸۹
اثرات و پیامدهای اقتصادی	۹۰
اثرات و پیامدهای اجتماعی و فرهنگی	۹۳
اثرات و پیامدهای زیست محیطی	۹۸
۱۰-۲- رویکردهای نو در تحقیقات مربوط به اثرات گردشگری روستایی	۹۹
۱۱-۲- جمع بندی	۱۰۱

فصل سوم: گردشگری روستایی پایدار

۱-۳- مقدمه	۱۰۴
۲-۳- تعریف و مفهوم توسعه پایدار	۱۰۵
۳-۳- سابقه پایداری	۱۰۸
۴-۳- اهداف توسعه پایدار	۱۰۹
۵-۳- سنجش توسعه پایدار	۱۰۹
۶-۳- گردشگری و توسعه پایدار	۱۱۳

د توسعه گردشگری روستایی

- ۳-۷- پیشینه گردشگری پایدار ۱۱۵
- ۳-۸- نیاز به گردشگری پایدار ۱۱۷
- ۳-۹- توسعه گردشگری پایدار ۱۱۸
- ۳-۱۰- تعریف گردشگری پایدار ۱۱۹
- ۳-۱۱- ابعاد گردشگری پایدار ۱۲۲
- پایداری بوم شناختی ۱۲۲
- پایداری اجتماعی ۱۲۳
- پایداری فرهنگی ۱۲۳
- پایداری اقتصادی ۱۲۴
- ۳-۱۲- تحول گردشگری پایدار ۱۲۵
- ۳-۱۳- اصول گردشگری پایدار ۱۲۶
- ۳-۱۴- دستور کار ۲۱ و توسعه پایدار گردشگری ۱۲۷
- ۳-۱۵- انتقاد نسبت به گردشگری پایدار ۱۲۸
- ۳-۱۶- برنامه‌ریزی گردشگری پایدار ۱۲۹
- ۳-۱۷- رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری پایدار و مشارکت اجتماع محلی ۱۲۹
- ۳-۱۸- ابزارها و فنون پایداری گردشگری ۱۳۳
- ۳-۱۹- گردشگری و پایداری روستایی ۱۴۹
- ۳-۲۰- دولت و توسعه گردشگری روستایی ۱۵۰
- ۳-۲۱- گردشگری روستایی و نظام‌های مدیریت زیست محیطی ۱۵۲
- ۳-۲۲- جمع بندی ۱۵۵

فصل چهارم: برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی

- ۴-۱- مقدمه ۱۵۹
- ۴-۲- ضرورت برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی ۱۶۰

فهرست	ذ
۳-۴- سامانه گردشگری	۱۶۱
۴-۴- ایدئولوژی‌های برنامه‌ریزی گردشگری روستایی	۱۶۳
۵-۴- رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری	۱۶۴
۶-۴- توسعه گردشگری روستایی و نظریه مشارکت افراد دارای نفع	۱۷۰
۷-۴- واکنش اجتماع محلی میزبان نسبت به توسعه گردشگری روستایی	۱۷۱
۸-۴- مشارکت جوامع محلی در توسعه گردشگری روستایی	۱۷۵
۹-۴- رویکردهای مشارکت جامعه محلی در برنامه‌ریزی گردشگری	۱۷۸
۱۰-۴- شراکت و شبکه‌سازی در توسعه گردشگری روستایی	۱۸۱
۱۱-۴- سازمان‌های غیردولتی و مشارکت در توسعه گردشگری روستایی	۱۸۲
۱۲-۴- سیاست‌گذاری در برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی	۱۸۳
۱۳-۴- فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی	۱۹۳
۱۴-۴- ارزیابی جاذبه‌های گردشگری	۱۹۷
۱۵-۴- راهبرد مدیریت گردشگری روستایی	۲۰۳
۱۶-۴- مدیریت یکپارچه کیفیت در گردشگری روستایی	۲۰۶
۱۷-۴- جمع‌بندی	۲۰۹

فصل پنجم: توسعه گردشگری روستایی در کشورهای توسعه یافته

۱-۵- کسب و کار گردشگری روستایی در آمریکای شمالی	۲۱۲
۱-۱- مقدمه	۲۱۲
۲-۱-۵- الگوهای گردشگری روستایی در آمریکای شمالی	۲۱۳
دهکده‌های سرخپوستان	۲۱۵
جشنواره‌های روستایی	۲۱۶
خرید	۲۱۷
گردشگری مبتنی بر طبیعت و تفریح	۲۱۸

ر توسعه گردشگری روستایی

گردشگری میراث	۲۲۰
محورها و مسیرهای گردشگری	۲۲۱
خانه‌های دوم	۲۲۱
مزارع و گردشگری کشاورزی	۲۲۲
۳-۱-۵- نتیجه گیری	۲۲۳
۲-۵- توسعه گردشگری روستایی در اروپا	۲۲۴
۱-۲-۵- مقدمه	۲۲۴
۲-۲-۵- وضعیت کلی گردشگری در اروپا	۲۲۵
۳-۲-۵- ضرورت و اهمیت سیاستگذاری در گردشگری روستایی	۲۳۱
۴-۲-۵- سیاست گردشگری روستایی در فنلاند	۲۳۲
۵-۲-۵- گردشگری پایدار و دهکده‌های سبز در اتریش	۲۳۴
۶-۲-۵- سیاست‌های طبیعت گردی و گردشگری روستایی در فرانسه	۲۳۵
۷-۲-۵- بررسی تطبیقی سیاست توسعه گردشگری کشاورزی و مزرعه در کشورهای اروپایی	۲۳۶
۸-۲-۵- ملاحظات راهبردی	۲۳۸
۹-۲-۵- سیاست گردشگری روستایی و توسعه ملی و منطقه‌ای	۲۴۱
۱۰-۲-۵- سیاست‌ها و خط مشی‌های ملی	۲۴۲
۱۱-۲-۵- خط‌مشی‌های توسعه منطقه‌ای	۲۴۳
۱۲-۲-۵- چالش سیاست‌ها در اروپای نوین: راهبردهای ساماندهی گردشگری	۲۴۵
۱۳-۲-۵- جمع بندی	۲۴۷

فصل ششم: توسعه گردشگری روستایی در کشورهای در حال توسعه

۱-۶- مقدمه	۲۵۰
۲-۶- برنامه‌های منطقه ای توسعه گردشگری	۲۵۱
۳-۶- الگوهای گردشگری روستایی	۲۵۲

فهرست	ز
۴-۶- گردشگری روستایی و تاثیر آن بر جوامع روستایی در اندونزی.....	۲۵۳
۵-۶- توسعه گردشگری روستایی در بنگلادش	۲۵۷
۶-۶- توسعه گردشگری کشاورزی و مزرعه در تایوان	۲۵۹
۷-۶- توسعه گردشگری روستایی در کره جنوبی.....	۲۶۶
۸-۶- توسعه گردشگری روستایی در مغولستان	۲۸۱
۹-۶- توسعه گردشگری روستایی در تایلند.....	۲۸۴
۱۰-۶- جمع بندی.....	۲۹۲

فصل هفتم: توسعه گردشگری روستایی در ایران

۱-۷- مقدمه	۲۹۴
۲-۷- جاذبه‌ها و زمینه‌های گردشگری روستایی در کشور.....	۲۹۵
جاذبه‌های طبیعی	۲۹۵
جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی	۳۰۲
جاذبه‌های اقتصادی	۳۰۴
۳-۷- پیشینه گردشگری روستایی	۳۰۶
۴-۷- الگوهای موجود گردشگری روستایی در کشور.....	۳۰۶
گردشگری خانه‌های دوم	۳۰۷
گردشگری مذهبی	۳۱۵
گردشگری تاریخی و فرهنگی	۳۱۶
طبیعت گردی.....	۳۱۷
۵-۷- سیر تحول بخش گردشگری در ایران.....	۳۱۸
۶-۷- راهبردهای گردشگری در سند آمایش سرزمین کشور.....	۳۲۰
۷-۷- سیاست‌های توسعه گردشگری روستایی در برنامه چهارم توسعه.....	۳۲۱
۸-۷- ساختار سازمانی و تشکیلاتی گردشگری روستایی	۳۲۵

س	توسعه گردشگری روستایی
۳۲۷	۹-۷- مشارکت و همکاری بین بخشی برای توسعه گردشگری روستایی
۳۲۹	سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری
۳۳۴	وزارت کشور (سازمان شهرداری‌ها و دهیاری‌ها)
۳۳۷	بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
۳۳۷	وزارت جهاد کشاورزی
۳۳۸	۱۰-۷- قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدهای مرتبط با گردشگری روستایی در ایران
۳۴۰	۱۱-۷- جمع بندی
۳۴۳	نتیجه گیری
۳۵۱	منابع و مأخذ
۳۶۹	واژه نامه فارسی - انگلیسی
۳۸۱	واژه نامه انگلیسی - فارسی
۳۹۳	نمایه

فهرست جداول

- جدول ۱-۱- انواع فعالیت‌های گردشگری در نواحی روستایی ۲۸
- جدول ۲-۱- بررسی تطبیقی عناصر مشخص کننده گردشگری روستایی ۳۱
- جدول ۳-۱- عوامل رشد و تحول گردشگری از دیدگاه مورفی ۳۸
- جدول ۴-۱- تغییرات و تحولات در الگوهای گردشگری ۳۹
- جدول ۱-۲- عناصر تشکیل دهنده سرمایه نواحی روستایی ۵۴
- جدول ۲-۲- رتبه‌بندی معیارهای موثر در انتخاب مقصد گردشگری ۶۶
- جدول ۳-۲- متغیرهای تاثیرگذار بر جذابیت گردشگری یک ناحیه ۶۷
- جدول ۴-۲- وظایف مدیریت در روند بازاریابی ۷۳
- جدول ۵-۲- تاثیر فیلم‌های روستایی و مبتنی بر طبیعت بر تعداد بازدیدکنندگان در نواحی روستایی ۸۰
- جدول ۶-۲- انواع گردشگران بر اساس چگونگی تعامل با مقصد ۹۱
- جدول ۱-۳- رویکردهای برنامه‌ریزی گردشگری در راستای مشارکت برای توسعه پایدار ۱۳۲
- جدول ۲-۳- ابزارهای پایداری در گردشگری ۱۳۵
- جدول ۳-۳- شاخص‌های اصلی گردشگری پایدار ۱۴۶
- جدول ۴-۳- معیارها و متغیرهای پایداری گردشگری روستایی ۱۴۸
- جدول ۵-۳- میزان آگاهی نسبت به انواع ابداعات «سبز» در ناحیه کامبریا ۱۵۴
- جدول ۶-۳- دیدگاه‌ها درباره اثرات گردشگری و امور مرتبط با آن ۱۵۵
- جدول ۱-۴- برخی موضوعات مورد بحث در رویکردهای مشارکت اجتماع محلی در برنامه‌ریزی گردشگری ۱۸۰
- جدول ۲-۴- فرایند برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی ۱۹۳

ص توسعه گردشگری روستایی

- جدول ۴-۳- چارچوب ارزیابی قطب ها و پروژه های توسعه گردشگری با استفاده از مدل موريس ۲۰۱
- جدول ۴-۴- معیارهای اصلی و فرعی ارزیابی قطبها و پروژههای توسعه گردشگری ۲۰۲
- جدول ۴-۵- ماتریس تحلیلی SWOT ۲۰۵
- جدول ۴-۶- مراحل تهیه ماتریس SWOT ۲۰۶
- جدول ۴-۷- اصول اساسی مدیریت یکپارچه کیفیت ۲۰۸
- جدول ۵-۱- فعالیت های معمول گردشگران روستایی در امریکای شمالی ۲۱۵
- جدول ۵-۲- تعداد و انواع بناها و پارک های کانادا ۲۱۹
- جدول ۵-۳- املاک سرویس پارک ملی ایالات متحده آمریکا ۲۱۹
- جدول ۵-۴- سیاست های گردشگری روستایی و مزرعه در کشورهای مختلف اروپا ۲۳۶
- جدول ۶-۱- دوره برداشت محصولات مختلف کشاورزی در مزارع خود برداشت در تایوان .. ۲۶۶
- جدول ۶-۲- انواع محصول و دوره های فعالیت مزارع خود برداشت در ناحیه تاي چونگ (تایوان) ۲۶۶
- جدول ۶-۳- هزینه و درآمد مزارع گردشگری روستایی در کره جنوبی ۲۷۰
- جدول ۶-۴- توسعه گردشگری روستایی در کره در سالهای ۹۷-۱۹۸۴ ۲۷۴
- جدول ۶-۵- انواع گردشگری و مشخصات محصولات گردشگری در تایلند ۲۸۸
- جدول ۶-۶- قوتها و ضعف های گردشگری روستایی در تایلند ۲۹۱
- جدول ۷-۱- جاذبه های اکوتوریسم در کشور ۳۰۰
- جدول ۷-۲- مساحت جنگلها، مراتع و پدیده های بیابانی کشور در سال ۱۳۸۳ ۳۰۱
- جدول ۷-۳- مشخصات مناطق زیست محیطی کشور تا پایان سال ۱۳۸۳ ۳۰۱
- جدول ۷-۴- تعداد و انواع جاذبه های تاریخی و فرهنگی در نواحی روستایی کشور (۱۳۸۳) ... ۳۰۳
- جدول ۷-۵- مساحت اراضی کشاورزی کشور در سال ۱۳۸۲ ۳۰۵
- جدول ۷-۶- انگیزه تملک خانه های دوم در ناحیه رودبار قصران ۳۱۱
- جدول ۷-۷- توزیع محل سکونت مالکان خانه های دوم در مناطق شهری تهران ۳۱۱

فهرست	ض
جدول ۷-۸- نقش گردشگری خانه‌های دوم در افزایش آلودگی محیط زیست در ناحیه رودبار	
قصران	۳۱۳
جدول ۷-۹- اثرات اقتصادی گردشگری خانه‌های دوم از دیدگاه مردم در ناحیه رودبار	
قصران	۳۱۴
جدول ۷-۱۰- اثرات اجتماعی و فرهنگی گردشگری خانه‌های دوم از دیدگاه مردم در ناحیه رودبار	
قصران	۳۱۵
جدول ۷-۱۱- مقایسه اعتبارات گردشگری روستایی در سال‌های ۸۵-۱۳۸۳	۳۳۶

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱- چرخه حیات گردشگری از نظر باتلر ۴۳
- شکل ۱-۲- انواع تقاضا برای منابع روستایی ۴۸
- شکل ۲-۲- منابع گردشگری اجتماع محلی ۵۱
- شکل ۳-۲- نقش سرمایه نواحی روستایی در ارزش گردشگری ۵۵
- شکل ۴-۲- مدل مفهومی مناسبات بین گردشگری روستایی و سرمایه نواحی روستایی ۵۷
- شکل ۵-۲- عناصر تشکیل دهنده تجربه گردشگری ۶۲
- شکل ۶-۲- مدل شناختی: اجزای تشکیل دهنده ۶۹
- شکل ۷-۲- مدل عاطفی: ارزیابی کلی ۷۰
- شکل ۸-۲- مدل شناختی کاربردی ۷۱
- شکل ۹-۲- مدل کاربردی موثر ۷۲
- شکل ۱۰-۲- فرایند بازاریابی ۷۴
- شکل ۱۱-۲- مفهوم سازی گردشگری روستایی به عنوان پاسخی به تغییر اقتصاد جهانی ۸۹
- شکل ۱۲-۲- پیامدهای اجتماعی و فرهنگی گردشگری در چارچوب تغییرات وسیع تر اجتماعی ۹۵
- شکل ۱-۳- موضوعات و واژگان کلیدی ۱۰۷
- شکل ۲-۳- پایداری به معنای سرمایه‌گذاری و مراقبت از سبب سرمایه‌ها ۱۱۲
- شکل ۳-۳- ابعاد گردشگری پایدار و روابط متقابل بین آنها ۱۲۰
- شکل ۱-۴- سامانه کلی تشکیل دهنده گردشگری - مسافرت ۱۶۲
- شکل ۲-۴- مدل اصلاح شده داکسی ۱۷۳
- شکل ۳-۴- مدلی برای مدیریت گردشگری روستایی پایدار ۱۷۷
- شکل ۴-۴- ابعاد کلیدی سیاست گردشگری روستایی ۱۹۰
- شکل ۵-۴- ابعاد کلیدی ماهیت سیاست گردشگری روستایی ۱۹۱

فهرست	ظ
شکل ۶-۴- ابعاد کلیدی اثرات سیاست گردشگری روستایی	۱۹۲
شکل ۷-۴- عوامل موثر در مدیریت مقصد در گردشگری پایدار	۱۹۸
شکل ۸-۴- فرایند مدیریت یکپارچه کیفیت (IQM)	۲۰۷
شکل ۱-۶- فرآیند برنامه‌ریزی گردشگری روستایی (گردشگری مزرعه) در تایوان	۲۶۰
شکل ۲-۶- سازمان‌های اصلی مشارکت کننده در مدیریت گردشگری روستایی در تایوان	۲۶۴
شکل ۳-۶- توسعه گردشگری روستایی در کره	۲۷۲
شکل ۴-۶- تقسیمات گردشگری روستایی در سطح ناحیه‌ای در تایلند	۲۸۶
شکل ۵-۶- فعالیت‌های پیشنهادی KECC برای توسعه اکوتوریسم	۲۹۰
شکل ۱-۷- نقشه پهنه‌بندی کشور بر اساس جاذبه‌های طبیعی گردشگری	۲۹۷

مقدمه

امروزه گردشگری بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت دنیا به حساب می‌آید و با ۲۰۰ میلیون نفر شاغل، گردش مالی سالانه آن به حدود ۵/۴ تریلیون دلار می‌رسد. به بیان دیگر، این فعالیت ۸ درصد کل اشتغال جهانی را به خود اختصاص می‌دهد. در $\frac{4}{5}$ کشورهای جهان، یعنی در بیش از ۱۵۰ کشور، گردشگری یکی از پنج منبع مهم کسب ارز خارجی است و در ۶۰ کشور، رتبه اول را به خود اختصاص می‌دهد. تعداد کل گردشگران ورودی جهان از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰، به ۷۶۰ میلیون نفر در سال ۲۰۰۴ افزایش یافته و پیش‌بینی می‌شود که این تعداد در سال ۲۰۲۰ به ۱/۵۶ میلیارد نفر برسد. نرخ رشد سالانه گردشگری در دهه ۱۹۹۰ سالانه ۷ درصد و در سال ۲۰۰۴ بیش از ۱۰ درصد بوده است. در ۸۳ درصد کشورهای در حال توسعه، گردشگری یکی از منابع اصلی درآمد و در یک سوم کشورهای فقیر، عمده‌ترین منبع درآمد بوده است.

در این میان حدود ۲۰ درصد از سفرهای بین‌المللی در سال ۱۹۹۸ مربوط به طبیعت‌گردی بوده است. در سال ۲۰۰۴، طبیعت‌گردی رشدی ۳ برابر دیگر اشکال گردشگری داشته است. براساس برآوردهای انجام شده، بازدید از میراث فرهنگی و طبیعی و نیز گردشگری روستایی در ۲۰ سال آینده رشد چشمگیری خواهد داشت. کشور ایران اگر چه از نظر میراث فرهنگی و تاریخی جزو ۱۰ کشور برتر جهان و از لحاظ تنوع زیستی در بین ۵ کشور اول جهان قرار دارد، با این حال هنوز نتوانسته سهم قابل توجهی از این صنعت جهانی داشته باشد.

رشد شتابان گردشگری، به ویژه در دهه‌های ۶۰ تا ۸۰ میلادی، با شکل‌گیری و گسترش جهانی حفاظت از محیط زیست همراه شد و مفهوم توسعه پایدار در تمامی عرصه‌های اقتصادی که ناظر بر رعایت ملاحظات زیست محیطی در امر توسعه است، پدیدار شد. به همین دلیل، رویکرد پایداری، محور برنامه‌های توسعه گردشگری را تشکیل می‌دهد.

گردشگری روستایی یک از شاخه‌های صنعت گردشگری است، که با توجه به ظرفیت‌های طبیعی و فرهنگی موجود در روستاها، می‌تواند نقش مهمی در تجدید حیات روستاها، ایجاد اشتغال و درآمد برای روستاییان، حفاظت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی و در نهایت توسعه یکپارچه و

پایدار روستایی داشته باشد.

گرچه در سال‌های اخیر در سطح جهانی توجه زیادی به گردشگری روستایی از نظر آموزشی و پژوهشی شده است، ولی مفهوم و ماهیت گردشگری روستایی، و نیز رابطه بین مفهوم و راهبرد آن هنوز به‌طور لازم بررسی نشده است. تغییرات سریع در نواحی روستایی از یکطرف و توجه به گردشگری به‌عنوان یک عنصر کلیدی در توسعه و احیای نواحی روستایی از طرف دیگر، نیاز به درک اساسی گردشگری روستایی را بیشتر کرده است.

این کتاب از یک طرف با توجه به اهمیت گردشگری در توسعه روستایی و قرار گرفتن آن در دستور کار سیاست‌های توسعه کشور در سال‌های اخیر، و از طرف دیگر به دلیل کمبود منابع علمی لازم برای آموزش و پژوهش در این زمینه، تدوین شده است. این کتاب نگرشی بین‌رشته‌ای به توسعه گردشگری روستایی دارد و در آن مفاهیم، دیدگاه‌ها، روش‌ها و تجربیات موجود در زمینه گردشگری روستایی با رویکرد توسعه پایدار و در قالب هفت فصل با مشخصات زیر بررسی می‌شود: در فصل اول با مرور تعریف مفاهیم و اصطلاحات مربوط به گردشگری و انواع آن، جایگاه و نقش گردشگری روستایی در صنعت گردشگری بررسی خواهد شد.

در فصل دوم به بررسی چارچوب توسعه گردشگری روستایی می‌پردازد و درباره جاذبه‌ها و منابع گردشگری و سپس عرضه، تقاضا و بازاریابی گردشگری روستایی بحث شده است. فصل سوم اختصاص به گردشگری روستایی پایدار دارد و در آن پس از بررسی مفاهیم مربوط به توسعه پایدار و گردشگری روستایی پایدار، اصول و ابزارهای پایداری گردشگری روستایی بررسی شده است.

فصل چهارم به برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی می‌پردازد. در این فصل ابتدا ضرورت‌ها، فرایندها و دیدگاه‌های موجود در زمینه برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری روستایی بحث شده است. در ادامه به سیاست‌گذاری در توسعه گردشگری روستایی توجه شده و در آن جایگاه سیاست‌ها، تحول در سیاست‌ها و ماهیت و ابعاد سیاست‌های گردشگری روستایی بررسی شده است. در نهایت در این فصل مشارکت جوامع محلی، سازمان‌های غیردولتی و رویکردهای مشارکت در توسعه گردشگری روستایی بازبینی شده است.

فصل پنجم به توسعه گردشگری روستایی در کشورهای توسعه یافته می‌پردازد و در آن الگوها و تجارب توسعه گردشگری روستایی در اروپا و آمریکای شمالی (آمریکا و کانادا) بررسی شده است.

ف توسعه گردشگری روستایی

فصل ششم روند توسعه گردشگری روستایی در کشورهای در حال توسعه را بازبینی می‌کند و در آن الگوها و تجارب توسعه گردشگری روستایی به صورت موردی در کشورهای اندونزی، بنگلادش، تایوان، کره جنوبی، مغولستان و تایلند بررسی شده است.

در نهایت فصل هفتم به بررسی توسعه گردشگری روستایی در ایران اختصاص دارد. در این فصل به طور مقدماتی ابتدا جاذبه‌ها و الگوهای توسعه گردشگری روستایی و سپس سیاست‌ها و راهبردها، ساختار سازمانی توسعه گردشگری روستایی در کشور با توجه به مشارکت و هماهنگی بین بخشی در این زمینه، بحث شده است. در ادامه این فصل راهکارهایی نیز برای توسعه گردشگری روستایی در کشور ارائه شده است.

با توجه به ماهیت بین رشته‌ای گردشگری و نیز گردشگری روستایی، این کتاب برای مطالعه و پژوهش در زمینه توسعه گردشگری روستایی بسیار مفید بوده و می‌تواند بخشی از نیاز دانشجویان رشته‌های اکوتوریسم، گردشگری روستایی و عشایری، مدیریت جهانگردی، جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، توسعه روستایی، و جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی را در مقاطع کارشناسی و کارشناسی‌ارشد تامین کند.

از آقای رضا علی‌یاری برای حروفچینی کتاب، از جناب آقای دکتر مقیمی نماینده محترم دانشکده جغرافیا در شورای انتشارات دانشگاه، به دلیل پیگیری موضوع و نیز از مسئولان و دست اندرکاران موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران که زحمت چاپ و انتشار این اثر را برعهده داشتند، تشکر می‌کنم.

در پایان از استادان، پژوهشگران و دانشجویان محترم تقاضا می‌شود پیشنهادها و نکات اصلاحی خود را برای اینجانب ارسال کنند، تا در تجدید نظر بعدی اعمال شود. امید است این کتاب در پیشبرد ادبیات مربوط به توسعه گردشگری روستایی در کشور موثر باشد و بتواند بخشی از نیازهای آموزشی و پژوهشی موجود را در این زمینه رفع کند.

محمد رضا رضوانی

پاییز ۱۳۸۷

rrezvani@ut.ac.ir